Toelatingsrichtlijnen PD-leerlingentraject

Aan de toelating van leerlingen tot het *PD-leerlingentraject* zijn richtlijnen verbonden. Deze zijn hieronder beschreven en deze worden door de casemanager en de PD-coördinatoren consciëntieus gehanteerd. Nochtans dient te worden voorkomen dat deze innovatieve, preventieve trajecten volledig worden dichtgetimmerd. Omdat de intake van de leerling in een gesprek plaatsvindt, kunnen ook zaken als bezorgdheid van ouders en leerkracht en extra risicofactoren worden meegewogen. Belangrijk daarbij is wel, dat de (meer gevoelsmatige) zaken met argumenten worden onderbouwd.

Achtereenvolgens worden de criteria voor toelating tot het *PD-leerlingentraject* beschreven voor:

- Leerlingen tweede helft groep 2 en eerste helft groep 3
- Leerlingen tweede helft groep 3
- Leerlingen groep 4

Een overzicht van toetsen en observatie-instrumenten is aan het eind als bijlage opgenomen.

Criteria voor aanmelding tweede helft groep 2 en eerste helft groep 3

Sterke voorspellers voor leesontwikkeling[1][2]

- **Fonologisch[3] en fonemisch[4] bewustzijn**
  - Moeite met hakken van een woord in losse klanken, bijvoorbeeld /boek/ naar /b/ /oe/ /k/
  - Moeite met samenvoegen van losse klanken tot een woord, bijvoorbeeld het plakken van /b/ /oe/ /k/ tot /boek/
  - Moeite met weglaten van klanken in een woord, bijvoorbeeld het weglaten van de /r/ in /broek/, je houdt /boek/ over
  - Moeite met het herkennen van een klank in een woord
- **Actieve letterkennis**
  - Correct benoemen van letters
  - Moeite met het onthouden van letter-klankkoppelingen
- **Benoemsnelheid** (informatie snel kunnen ophalen uit het geheugen)
  - Moeite om snel en goed reeksen letters, plaatjes of cijfers te benoemen
  - Moeite om niet bestaande woorden na te zeggen

Risicofactoren

- Dyslexie in de familie
- Vertraagde spraak- taalontwikkeling met al dan niet logopedie daarvoor:
  - Moeite met uitspraak klanken
  - Moeite met vormen van goede zinnen
  - Geringe woordenschat
- Weinig leermogelijkheden in de pre-schoolse fase op het gebied van (voorbereidende) geletterdheid
- Weinig geletterd thuismilieu: weinig boeken, niet veel (voor)gelezen
- Onvoldoende beheersing van het Nederlands als gevolg van meertaligheid
- Andere leer- of gedragsproblemen die het voortgezet lezen en spellen beïnvloeden?
- Gehoorproblemen of andere fysieke problemen

Vragen tijdens (intake)gesprek tweede helft groep 2 en eerste helft groep 3

Tijdens het intakegesprek dient informatie ingewonnen te worden over de manier waarop de ontwikkeling van de leerlingen wordt gevolgd en over de werkwijze en resultaten toe nu toe. De volgende vragen kunnen worden gesteld.

Hoe wordt de ontwikkeling van de leerlingen gevolgd?

- Worden genormeerde toetsen gebruikt? Zo ja, welke? Zo nee, waarom niet?
- Welke observatie-instrumenten of peilingstaken worden gebruikt?
  (Zie overzicht van toetsen en observatie-instrumenten aan het eind van deze bijlage)

Werkwijze tot nu toe

- Hoeveel uur wordt er per week besteed aan voorbereidende activiteiten voor lezen en taal?
- Met welke methodes en materialen wordt gewerkt?
- Op welke manier wordt gewerkt met het Protocol: Preventie van Leesproblemen groep 1-2 en hoe gedijt de leerling daarbij?
- Wat is er aantoonbaar gedaan om de leerling bij de groep te houden?
- Indien al gewerkt wordt met Bouw!: 4 keer per week 15 minuten, welke tutoren, wie coördineert, wie houdt resultaten bij? Idem, voor ander preventief programma op ON2 of ON3

1 Protocol Preventie van leesproblemen. Groep 1 & 2. Expertisecentrum Nederlands: 2017.
2 Dyslexie Centraal: https://dyslexiecentraal.nl/weten/signaleren-van-achterstanden/signaleren-de-kleutergroepen
3 Fonologisch bewustzijn: Het besef of de kennis die iemand heeft van de klankstructuur (syllaben, rijmwoorden, fonemen) van gesproken taal en van de toegang tot deze structuur.
4 Fonemisch bewustzijn: het besef dat woorden uit fonemen zijn opgebouwd: spraakklanken of klankeenheden met betekenisonderscheidende functie. Het betreft de bekwaamheid om een gesproken woord in fonemen uiteen te leggen én de bekwaamheid om een aantal fonemen samen te voegen tot een gesproken woord.

Welke specifiek gedrag of kenmerken laat de leerling zien?

- Moeite met het begrijpen van complexe vragen, terwijl hij of zij het antwoord wel weet
- Moeite met het onthouden of ophalen van namen uit het geheugen (bijvoorbeeld de namen van de kinderen in de klas, de namen van de kleuren)
- Moeite met het opnoemen van dagen van de week, ordenen van objecten en op woorden komen
- ‘Leest’ de leerling zelfstandig prentenboeken en eigen en andermans teksten?
- Experimenteert de leerling uit zichzelf met schrijven, bijvoorbeeld de eigen naam?
- Doet de leerling mee aan woord- en klankspelletjes?

Criteria voor aanmelding tweede helft groep 3

Vooraf: samenvatting ontwikkeling tot nu toe (zie hiervoor)

Kenmerken van lees- en spellingproblemen in groep 3

- Moeite met het omzetten van een letterreeks naar de bijhorende klanken door onvoldoende automatisering en/of zwak fonologisch en fonemisch bewustzijn en/of onvoldoende letterkennis (technisch lezen)
- Moeite met het omzetten van een klankenreeks naar de bijbehorende letters door onvoldoende automatisering en/of onvoldoende letterkennis en/of zwak fonologisch en fonemisch bewustzijn (spelling)
- Onnauwkeurig, langzaam, radend of spellend lezen
- Onnauwkeurig, langzaam spellen: incompleet woordbeeld, onvoldoende regelkennis

Risicofactoren

- Dyslexie in de familie
- Vertraagde taalontwikkeling al dan niet logopedie daarvoor:
  - Moeite met uitspraak klanken
  - Moeite met begrijpend lezen
  - Geringe woordenschat
- Weinig leermogelijkheden in de pre-schoolse fase op het gebied van (voorbereidende) geletterdheid
- Weinig geletterd thuismilieu: weinig boeken, niet veel (voor)gelezen
- Onvoldoende beheersing van het Nederlands als gevolg van meertaligheid
- Andere leer- of gedragsproblemen die het aanvankelijk leren lezen en spellen beïnvloeden?
- Gehoorproblemen of andere fysieke problemen

Vragen tijdens (intake)gesprek tweede helft groep 3

Tijdens het intakegesprek dient informatie ingewonnen te worden over de manier waarop de ontwikkeling van de leerlingen wordt gevolgd en over de werkwijze en resultaten toe nu toe. De volgende vragen kunnen worden gesteld.

Hoe wordt de ontwikkeling van de leerlingen gevolgd?

- Welke methode-onafhankelijke genormeerde toetsen worden gebruikt?
- Welke methodegebonden toetsen worden gebruikt?
- Welke toetsen van interventieprogramma's op ON2 of ON3 worden gebruikt?
  (Zie overzicht van toetsen en observatie-instrumenten aan het eind van deze bijlage)

Werkwijze tot nu toe

- Hoeveel uur wordt er per week besteed aan (technisch) lezen en spellen?
- Met welke lees- en spellingmethode wordt gewerkt?
- Op welke manier wordt gewerkt met het Protocol: Leesproblemen en Dyslexie van groep 3 en hoe gedijt de leerling daarbij?
- Wat is er aantoonbaar gedaan om de leerling bij de groep te houden?
- Indien al gewerkt wordt met Bouw!: 4 keer per week 15 minuten, welke tutoren, wie coördineert, wie houdt resultaten bij? Idem, voor ander preventief programma op ON2 of ON3

Welke specifiek gedrag of kenmerken laat de leerling zien?

- Welke specifieke problemen laat de leerling zien op het gebied van:
  - Technisch lezen: radend, spellend, traag, onnauwkeurig
  - Spellen: problemen met luisterwoorden, toepassen regels, inprenten woordbeelden
  - Leesmotivatie en leesplezier
  - Attitude en beleving bij lees-, schrijf- en taalactiviteiten

- Indien er al sprake is van een uitzonderingspositie hoe reageert de leerling daarop en op welke manier is daar rekening mee te houden?
- Als er sprake van te hoge belasting (school, thuis) bij de leerling is, hoe is daar dan goed op in te spelen (zonder reële, hoge verwachtingen los te laten)?

Hoe te handelen als leerlingen uit groep 3 het *PD-leerlingentraject* hebben afgerond?

In een klein aantal gevallen (vooral bij erfelijkheid) kunnen de lees- en spellingproblemen zo ernstig en hardnekkig zijn, dat er al in groep 3 doorverwezen kan worden voor diagnostiek. Binnen de PD-methodiek wordt daar prudent mee omgegaan en worden de afwegingen daaromtrent gezamenlijk gemaakt. Indien – na degelijke afweging - doorverwezen wordt voor diagnostiek wordt de afwijking van 3xE beredeneerd en grondig onderbouwd.

In de meeste gevallen is er meer tijd nodig om de ontwikkeling te volgen. In dat geval is follow-up traject van een (half) jaar aangewezen. De preventieve interventies worden dan door de school voortgezet met ondersteuning van de behandelaar. Een follow-up traject is maatwerk en dient goed besproken te worden met alle partijen. De leerling wordt dan een half jaar tot een jaar gevolgd, waardoor zekerheid verkregen wordt over het te volgen vervolgtraject.

Criteria voor aanmelding groep 4

Vooraf: samenvatting ontwikkeling tot nu toe (zie hiervoor)

Kenmerken van lees- en spellingproblemen in groep 4

In groep 4 worden hogere eisen gesteld aan de lees- en schrijfvaardigheden. Veel van de eerder genoemde kenmerken zijn ook terug te zien in het voortgezet lezen en spellen.

- De woordherkenning blijft achter, waardoor leesvloeiendheid en nauwkeurigheid achter blijft
- Onvoldoende automatisering van spelling, waardoor basale fouten in de klank-tekenkoppeling blijven bestaan, regels niet automatisch worden toegepast en woordbeelden onvoldoende worden ingeprent

Risicofactoren

- Dyslexie in de familie
- Vertraagde taalontwikkeling al dan niet logopedie daarvoor:
  - Moeite met uitspraak klanken
  - Moeite met begrijpend lezen
- Geringe woordenschat
- Weinig leermogelijkheden in de pre-schoolse fase op het gebied van (voorbereidende) geletterdheid
- Weinig geletterd thuismilieu: weinig boeken, niet veel (voor)gelezen
- Onvoldoende beheersing van het Nederlands als gevolg van meertaligheid
- Andere leer- of gedragsproblemen die het voortgezet leren lezen en spellen beïnvloeden?
- Gehoorproblemen of andere fysieke problemen

Vragen tijdens (intake)gesprek leerlingen groep 4

Tijdens het intakegesprek dient informatie ingewonnen te worden over het aanvankelijk en voortgezet lees- en schrijfproces van de leerling en de manier waarop de ontwikkeling van de leerling is gevolgd.

Hoe wordt de ontwikkeling van de leerlingen gevolgd?

- Welke methode-onafhankelijke genormeerde toetsen worden gebruikt?
- Worden methodegebonden toetsen worden gebruikt?
- Welke toetsen van interventieprogramma's op ON3 worden gebruikt?
  (Zie overzicht van toetsen en observatie-instrumenten aan het eind van deze bijlage)

Werkwijze tot nu toe

- Hoeveel uur wordt er per week besteed aan (technisch) lezen en spellen?
- Met welke methode voor voortgezet lezen en spelling wordt gewerkt?
- Op welke manier wordt gewerkt met het Protocol: Leesproblemen en Dyslexie van groep 4 en hoe gedijt de leerling daarbij?
- Wat is er aantoonbaar gedaan om de leerling bij de groep te houden?
- Indien al gewerkt wordt met Bouw!: 4 keer per week 15 minuten, welke tutoren, wie coördineert, wie houdt resultaten bij? Idem, voor ander preventief programma op ON3

Welke specifiek gedrag of kenmerken laat de leerling zien?

- Welke specifieke problemen laat de leerling zijn op het gebied van:
  - Technisch lezen: radend, spellend, traag, onnauwkeurig: gaat het lezen van teksten beter dan het lezen van woorden? Is de leerling in staat te lezen met intonatie, klemtoon, ritme (prosodie)?
  - Spellen: problemen met luisterwoorden, toepassen regels, inprenten woordbeelden: is er verschil in spelling te zien bij (van tevoren geoefende) dictees en vrije schrijfproducten?
  - Leesmotivatie en leesplezier
  - Attitude en beleving bij lees-, schrijf- en taalactiviteiten

- Beïnvloeden de lees- en spellingproblemen het begrijpend lezen? Is de leerling in staat te compenseren met inzet van voorkennis en gebruik van context?
- Beinvloeden de lees- en spellingproblemen de andere schoolvakken: wereldoriëntatie, rekenen?
- Is er sprake van onderpresteren, demotivatie of vermijdend gedrag met betrekking tot lezen en schrijven?
- Is er sprake van gebrek aan werkhouding en controlevaardigheden met betrekking tot lezen en spellen?
- Indien er sprake is van een uitzonderingspositie hoe reageert de leerling daarop en op welke manier is daar rekening mee te houden?
- Als er sprake van te hoge belasting (school, thuis) bij de leerling is, hoe is daar dan goed op in te spelen (zonder reële, 'hoge verwachtingen' los te laten)?

Hoe te handelen als leerlingen uit groep 4 het *PD-leerlingentraject* hebben afgerond?

Omdat er in groep 4 voldoende meetmomenten zijn geweest om ernst en hardnekkigheid (3xE) te bepalen, kan er – indien dat aan de orde is - doorverwezen worden voor diagnostiek. Binnen de PD-methodiek worden de afwegingen daaromtrent gezamenlijk gemaakt.

In een aantal de gevallen is er meer tijd nodig om de ontwikkeling te volgen. In dat geval is follow-up traject van een (half) jaar aangewezen. De interventies worden dan door de school voortgezet met ondersteuning van de behandelaar. Een follow-up traject is maatwerk en dient goed besproken te worden met alle partijen. De leerling wordt dan een half jaar tot een jaar gevolgd, waardoor zekerheid verkregen wordt over het te volgen vervolgtraject.

Bijlage toetsen en observatie-instrumenten

Toetsen en observatie-instrumenten groep 2, begin groep 3

Genormeerde toetsen

- **Toetspakket Beginnende geletterdheid** (CPS, 2016). Met dit toetsenpakket kunnen leerkrachten van groep 1 tot en met 3 kinderen opsporen die uitvallen op het gebied van beginnende geletterdheid en actie ondernemen om hier iets aan te doen. Zij kunnen zodoende leesproblemen voorkomen, want beginnende geletterdheid is een belangrijke voorwaarde voor een goede leesstart (door COTAN en onderwijsinspectie goedgekeurd). https://www.cps.nl

- **Screeningsinstrument beginnende geletterdheid** (Cito, 2009). Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid is een digitaal instrument dat de leesvaardigheid voorspelt van leerlingen in groep 2 en 3. De toetsen meten voornamelijk het fonologisch bewustzijn en de letterkennis. https://www.cito.nl/onderwijs/primair-onderwijs/lvs/toetsen/screeningsinstrument-beginnende-geletterdheid

- Taal voor kleuters (Cito, 2009). Volgen van groei van kleuters op het gebied van taalontwikkeling en beginnende geletterdheid. https://www.cito.nl/onderwijs/primair-onderwijs/kleuters/producten/taal-voor-kleuters

Observatie-instrumenten

- **Signaleringslijst voor kleuters 2.0**: Uitgebreide en bijgestelde signaleringslijst (Expertisecentrum Nederlands: www.expertisecentrumnederlands.nl

- **Kleuterplein: met observatiesysteem** op het gebied van voorbereidend lezen en schrijven. https://www.malmberg.nl/basisonderwijs/methodes/kleuters-en-peuters/kleuterplein.htm

- **Speelplezier**: Krachtige spelactiviteiten, waarbij bewegingen of handelingen worden gekoppeld aan taal of rekenen. http://www.speelpleziermethodiek.nl

- **SLO: observatiesystemen jonge kind:** gebaseerd op specifieke doelen van het jonge kind: www.jongekind.slo.nl

- **Ontwikkelingsvolgmodel jonge kinderen** (Seminarium voor Orthopedagogiek)
  Dit ontwikkelingsvolgmodel is een longitudinaal observatiesysteem waarin allerlei aspecten van de ontwikkeling in de vorm van ontwikkelingslijnen met ontwikkelingsfasen per halfjaar zijn uitgewerkt. Het instrument kent drie versies en is gericht op verschillende doelgroepen: zeer jonge kinderen (0-4 jaar), jonge kinderen (4-7 jaar) en midden- en bovenbouw van het basisonderwijs (8-13 jaar). Daarnaast zijn er aanpassingen voor het speciaal onderwijs.

- **Kijk Groep 1-2** (Bazalt, 2015): Kijk Groep 1-2 is een webbased programma, waarin (op een breed terrein) observatiegegevens kunnen worden bijgehouden. https://bazalt.nl/thema/jonge-kind/kijk/

- **HOREB** (De activiteit 2015). HOREB staat voor Handelingsgericht Observeren, Registreren en Evalueren van Basisontwikkeling. Het is een online handelingsgericht kwaliteitssysteem, waarmee basisontwikkeling in de onderbouw en ontwikkelingsgericht Onderwijs in de bovenbouw van de basisschool gevolgd kan worden.

- **Passende peilingstaken**
  - Kleutertaken (minder ‘hard’ dan genormeerde toetsen): vb. lees-, schrijf- en kwebbelhoek
  - Portfolio / kleuterdagboek

Toetsen en observatie-instrumenten halverwege groep 3

- Toetsen leerlingvolgsysteem: DMT, AVI, Technisch lezen, Spelling (M3)
- DTLAS- deelvoorwaarden
- Herfstsignalering, wintersignalering, hoofd- en tussenmetingen volgens protocol groep 3
- Methodegebonden toetsen
- Vorderingen op Bouw!-toetsen of ander interventieprogramma op ON-3

Toetsen en observatie-instrumenten groep 4

- Toetsen leerlingvolgsysteem: DMT, AVI, Technisch lezen, Spelling (M3-E3-M4)
- DTLAS- deelvoorwaarden (indien nog van toepassing)
- Signalering, hoofd- en tussenmetingen volgens Protocol groep 4-8
- Methodegebonden toetsen
- Vorderingen op Bouw!-toetsen of ander interventieprogramma op ON-3

Dit overzicht van toetsen en observatie-instrumenten heeft niet de pretentie volledig te zijn. Om de (voortekenen) van lees- en spellingproblemen vast te stellen, kunnen ook andere valide toetsen en observatie-instrumenten worden ingezet.